

Душан Лукач

ИНТЕРЕСОВАЊЕ РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА ЗА НАЦИОНАЛНО ПИТАЊЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ 1924—1925.

Интересовање у радничком покрету Југославије за национално питање појављује се на Другој земаљској конференцији КПЈ, маја 1923. године. Све до тада оно је потискивано у други план, а понекад и потпуно негирано. Међутим, објективни услови у земљи, посебно груби систем националног угњетавања народа и националних група у Југославији од стране великосрпске буржоазије, понукали су раднички покрет да промени свој однос према овоме и да се живо заинтересује за национално питање и међунационалне односе у земљи. На темељу одлуке Друге земаљске конференције покренута је јавна дискусија у НРПЈ о националном питању у Југославији. Резултати ове веома динамичне и плодне дискусије сумирани су на Трећој земаљској конференцији у јануару 1924. године. Једна од највећих тековина Треће конференције било је прихватање чињенице да су Срби, Хрвати и Словенци национално посебни народи, а не племена једног народа, како се до тада тврдило у радничком покрету.

Међутим, ово становиште и читав низ других ситнијих заључака у вези са националним питањем и уређењем међунационалних односа нијесу јединствено прихваћени од свих делегата Треће земаљске конференције. Део такозване деснице и даље је потцејњивао озбиљност националног питања, сматрао да су јужни Словени само племена једног народа, а група око Симе Марковића сматрала је да је национално питање у датим условима могуће решити ревизијом устава Краљевине Југославије.

Ови нерешени проблеми изазвали су спорове у рукавствима КПЈ и НРПЈ. У циљу рашчишћавања несугласица, у јануару и фебруару 1924. извршен је референдум у НРПЈ о спорним питањима, међу којима је национално питање заузимало централно место.

Међутим, ни овај референдум није успео да рашчисти ситуацију, па су се у проблеме теоретског рашчишћавања ставова у националном питању укључили форуми међународног радничког покрета — Комунистичка интернационала и Балканска комунистичка федерација. Тако је дошло до доношења посебне Резолуције V конгреса Коминтерне о националном питању у Југосла-

вији у јулу 1924. године. Међутим, ни ова резолуција није успела да смири односе између тзв. левнице (руководство КПЈ и већина чланства) и деснице која је имала јаче позиције само у београдској партијској организацији. Дошло је до тзв. „спора у партији“, крајем 1924, у коме је централно место заузимало национално питање. У новембру 1924. поново је одржан референдум у КПЈ, у коме је десница потпуно поражена. Међутим, услед колебања код неких чланова и у руководству КПЈ десница је, на челу са Животом Милојковићем, наставила борбу против левнице. У циљу коначног решавања спора, формирана је у марту 1925 Југословенска комисија при КИ у коју су ушли сви најистакнутији руководиоци КПЈ. У току дискусија у Југословенској комисији вођене су чувене полемике између Ј. В. Стаљина и Симе Марковића. Уз сарадњу КИ спор између левнице и деснице о националном питању решен је углавном компромисом, уз дефинитивно отпадање једног броја функционера деснице из редова револуционарног радничког покрета.

1. — Национално питање на Трећој земаљској конференцији КПЈ 4. 1. 1924.

Једно од централних места у раду, материјалима и закључцима Треће земаљске конференције КПЈ од 1. до 4. I 1924. припало је националном питању. Дискусија о томе била је истовремено најбурнија и често је прелазила у оштрију полемичку између левнице и деснице, па чак и у кругу самих ових фракција. Већ на самом почетку рада конференције Живота Милојковић је испред деснице устао против предложеног реда који је формулисан на састанку Централног партијског већа непосредно учешћем конференције, по коме је 3. тачка требало да буде национално питање. Уз подршку још седморице делегата, међу којима и Филипа Филиповића, Живота Милојковић је захтевао да се национално питање скине с дневног реда, а да се дају само основне смернице из националне политике у склопу резолуције о политичкој ситуацији. С обзиром да је 17 присутних делегата гласало за тачку о националном питању, предлог дневног реда је остао, али је знатан део закључака у области националне политике био резултат компромиса. Ово нам потврђује и сам избор комисије за израду коначног предлога пројекта резолуције о политичкој ситуацији и о националном питању, у коју су именовани **упоредо најистакнутији поборници свих струја и праваца: Живота Милојковић, Филип Филиповић, Коста Новаковић, Анто Цилига и други.**¹

¹ Записник са III земаљске конференције КПЈ, од 1. до 4. јануара 1924, АРПЈ, КИ, 1924, бр. 1—1.

Већ у прве две тачке — Извештају Извршног одбора КПЈ о раду за протеклих 7 месеци и у Извештају о политичкој ситуацији и наредним задацима Партије — било је доста речи и о неким проблемима из међунационалних односа. У резолуцији о организационом питању кроз захтев да покрајине: Србија, Хрватска, Словенија, Босна и Херцеговина, Македонија, Војводина, Далмација и Црна Гора буду заступљене у централном руководству даје се извештај значај покрајинама, односно у више случајева националним територијама.²

Референт о политичкој ситуацији и непосредним задацима и подносиоц пројекта резолуције из ове проблематике Триша Кацлеровић дао је анализу међунационалних односа у Југославији. Оцртавајући политичку ситуацију у земљи, он је истакао да је Југославија једна од земаља које изнутра раздире нерешено национално питање, које је углавном последица оштрог националног угњетавања, бирократско-полицијског централизма и хегемоније српске буржоазије. И поред супротстављања деснице у току дискусије и захтева да се избаце пасуси о радничко-сељачкој влади и да се скрате одељци о националном питању, у донесеним задацима конференције садржани су углавном ставови левице и истакнуто је да се радничка класа мора енергично борити за решавање националног питања. Посебно је истакнуто да је партија дужна да покаже пролетаријату како национално питање у Југославији није питање обичне ревизије устава, већ коренитих измена и стварања таквог стања у коме ће се суверено манифестовати воља свију народа у Југославији „да удружено живе у једној федерацији радничко-сељачких република“, што се може остварити једино заједничком револуционарном борбом радника и сељака за „радничко-сељачку владу“.³

У комисији у којој се расправљало о националном питању, на пројекат резолуције који је поднео Ђуро Цвијић упућено је доста примедби и противпредлога. Један број ових предлога је усвојен и извршене су знатне измене у поднесеном тексту, као на пример у тачци 10 у којој се јасније одређује став Партије према пароли о самоопредељивању народа.⁴ Али су многи предлози и одбачени, као на пример предлог Анте Цилиге, у коме је тражено успостављање покрајинске и националне армије.⁵

Измењен и допуњен Цвијићев пројекат резолуције о националном питању, који је у ствари садржавао резултате шестоме-

² Резолуција о организационом питању, АРПЈ, КИ, 1924, бр. 1—2.

³ Политичка ситуација и непосредни задаци, Резолуција, Историјски архив КПЈ, Том II, Београд 1949, стр. 65. Резолуција је објављена у Раднику — Делавцу, бр. 101 од 16. јануара 1924. Борби бр. 1 од 24. јануара 1924. и Гласу слободе бр. 4 од 24. јануара 1924. године.

⁴ Резолуција о националном питању са III земаљске конференције КПЈ, Историјски архив КПЈ, т. II, Београд, 1949, 67—73.

⁵ Исто.

сечне плодне дискусије у Партији и поред тога што се један број делегата из групе око Животе Милојковића није слагао с њим — усвојен је на пленуму конференције једногласно. Уз резолуцију о националном питању изгласани су као посебни делови Резолуција о македонском и тракијском питању.

Резолуција о националном питању полазила је од претпоставке да је стварање државе СХС углавном један од резултата првог светског рата. Сматра се да су Срби, Хрвати и Словенци уједињењем, услед етничке сродности, остварили повољне услове „за процес формирања једне нације из трију сродних нација“.⁶

Међутим, пошто уједињење Срба, Хрвата и Словенаца није извршено у процесу развоја националне свести о потреби тога уједињавања „који се завршава националном револуцијом и самоодређивањем одоздо“, услед неповољне комплетне ситуације, разлике између три сродне нације у новој држави постајале су све веће.

Евидентно је да КПЈ у то време није схватила да ни једна национална револуција до тада није завршена само појавом масовне националне свести одоздо и националном револуцијом маса без одређене руководеће снаге која је све до октобарске револуције била персонифицирана у лику националне буржоазије.

У резолуцији се открива и констатује да је главни носилац погоршавања односа међу јужнословенским народима српска буржоазија са својом политиком најгрубљег националног угњетавања и хегемонизма, легализованог путем Видовданског устава и других закона који јој омогућују да проводи завојевачку привредну политику, несразмерну поделу буџетских прихода и расхода итд.⁷

Уз ово, као фактори који доприносе погоршавању међунационалних односа наводи се уништавање аутономије Црне Горе, србизирање Македоније и угњетавање националних мањина.

Све јаче насртање српске владајуће буржоазије на остале народе па и на интересе њихових буржоазија условило је окупљање угњетених народа око својих буржоазија: „Тако да се данас цео хрватски и словеначки народ као и народи у Македонији налазе у покрету за своје народно самоопредељење“.

Из свега овога произилази задатак радничке класе у држави Срба, Хрвата и Словенаца „у којој владајућа класа једне (српске нације) угњетава остале нације“;

— да остварењем пуног права на самоопредељење народа одстрани хегемонију српске буржоазије и њене унитаристичке клике која је „једно од главних упоришта контрареволуције на Балкану“;

⁶ Исто, тачка 2 цитиране Резолуције о националном питању.

⁷ Исто.

— да радничка класа помаже борбу сељачких маса и угњетаваних нација и да је удружи с борбом радничке класе против капитализма;

— да се уједињавањем „радног народа нација“ у заједничкој борби против капитализма створе предуслови за образовање федеративне (савезне) „радничко-сељачке републике у Југославији, на Балкану и у Подунављу“.⁸

Изгледа, ипак, да је узрок погоршавању међунационалних односа у Југославији овде једнострано изнесен. Хегемонизам српске буржоазије без сумње је главни и основни узрок, али је постојао и низ споредних чинилаца који су допринели погоршавању међунационалних односа, као што су на пример: разнородан степен развитка појединих народа и покрајина, привредно, културно и економско сиромаштво и заосталост појединих народа, наслеђе тешке историјске прошлости, утицај разних религија итд.

У име што потпунијег изражавања слободе појединих народа, Партија заступа најпотпуније поштовање права народа на самоопредељење, али се уз то признаје да је ово право на тлу Југославије, услед етничке измешаности или географских и економских веза и утицаја, веома тешко у пракси провести. У резолуцији се посебно признаје да је уједињење српског, хрватског и словеначког народа у заједничку државу ишло у правцу историјског прогреса и интереса класне борбе пролетаријата, али се у интересу напретка заједничке слободе тражи пуна равноправност ових народа. Напредак југословенске заједнице може се остварити само ако се поштује право народа у држави „да суверено и слободном вољом, на темељима националне једнакости, без обзира на покрајинске границе, одреди свој однос према осталим деловима у државној целини“.

Одбацујући теорију Симе Марковића да се национално питање у Југославији може у тадашњим условима решити само ревизијом устава, конференција прихвата паролу борбе против хегемонистичког Видовданског устава и за добијање републиканско-федералистичког устава који би осигуравао равноправност свих народа у Југославији.

С обзиром да се самоопредељење и ослобођење народа може постићи једино заједничком борбом пролетаријата у савезу са сељаштвом, први услов за борбу против националног угњетавана јесте стварање радничко-сељачког савеза који би се борио за образовање радничко-сељачких влада и њихово добровољно уједињавање у савез радничко-сељачких република.

Резолуција о македонском и тракијском питању сама по себи сведочи колики је значај имало македонско питање у политици КПЈ. Међутим, и овде су поновљени стари ставови о Македонији и није се још дошло до спознаје да је македонски народ у процесу свога еманциповања. И поред тога што се учева привре-

⁸ Исто, 70.

дни, географски и стратегијски индивидуалитет Македоније, и даље се сматра да је главни повод за мешање околних земаља у македонске прилике — етнографско шаренило македонског становништва.⁹

Слична ситуација се види и у Тракији. Стога се решење проблема Македоније и Тракије очекује једино „стварањем аутономне Македоније и Тракије и њиховим уједињавањем са осталим балканским земљама у једну федеративну балканску републику путем које се може воспоставити заувек мир међу балканским народима, створити повољни услови за њихов привредни развитак и бити обезбеђена њихова егзистенција и њихова политичка независност“.¹⁰

И поред тога што се у току конференције веома често говорило о изабраљивању и угњетавању народа у Црној Гори од стране српске буржоазије, питање црногорске националности није покретано.

Пада у очи да, и поред знатних разлика у схватањима, нема већег отпора Симе Марковића, Животе Милојковића и других приликом изгласавања резолуције о националном питању.¹¹ Изгледа да је у формирању овога става главну улогу одиграло настојање самих делегата да се спор не проширује, нарочито после бурне седнице Централног партијског већа пред конференцију 31. децембра 1923, када је запретила опасност да се делегати из Словеније, Хрватске и Македоније повуку са конференције.¹² Без сумње, на ово су деловали и напори и утицаји виших инстанци — Комунистичке интернационале и Балканске комунистичке федерације, које су тражиле јасно решење. Многи ставови левице формулисани под крај дискусије о националном питању крајем 1923. и на Трећој земаљској конференцији подударали су се, а често и градили на ставовима Шесте конференције Балканске комунистичке федерације која је одржана крајем новембра и по-

⁹ Исто, 74. — О националном угњетавању у Македонији овде се између осталог каже: „Све народности које владају суседним земљама заступљене су у Македонији, али у таквој сразмери да ни једна од њих нема апсолутну већину. Према томе владавина ма које балканске државе над Македонијом значи национално поробљавање већине македонског становништва и изазива националну борбу коју заинтересоване државе подржавају и за своје освајачке циљеве искоришћују“.

¹⁰ Исто, 75.

¹¹ Извештај Централног извршног одбора КПЈ — Комунистичкој интернационали од јуна 1924, АРПЈ, КИ, 1924, бр. 4. — Извештај Г. Стојковића (Триша Кацлеровић), Комунистичкој интернационали од 22. јануара 1924, АРПЈ, КИ, 1924, бр. 2

¹² Извештај представника КПЈ у Вечу Степанског (Драгутин Густинчић), јануар 1924. АРПЈ, КИ, 1924, бр. 6. — Ни сам Густинчић не сагледава проблем у свој целини и једностран је кад каже: „Србија сама нема велепосјед и нема национално питање. При томе је Србија владајућа нација у Југославији. Стога је национално питање у Србији — као и код српског пролетаријата крајње непопуларно и потребна је храброст да би се оно у Србији отворено и неприкривено заступало“.

четком децембра 1923. у Берлину и на којој је донесена посебна резолуција о националном питању у Југославији.¹³ Према овој резолуцији, пошто Југославија није продукт националне револуције већ резултат првог светског рата и неравноправних мировних уговора, пред пролетаријат се поставља задатак да се бори за обарање тих уговора и њихових резултата, што значи и за рушење државне заједнице Срба, Хрвата и Словенаца. Предлаже се стварање јединственог фронта свих организација које се боре за право народа на самоопредељење и отцепљење. А основну снагу у склопу ових снага у Југославији творци ове резолуције виде у ХРСС, која би требало да раскине са пацифизмом и „да саме масе поведе у енергичну борбу, раме уз раме са револуционарним пролетаријатом“.¹⁴ Ако се подсетимо колико је напора морао да уложи народноослободилачки покрет двадесетак година касније да у много повољнијим условима, придобије на сарадњу Хрватску сељачку странку, онда се може оценити заблуда Балканске комунистичке федерације у погледу њеног убеђења да се путем споразума са руководством буржоаских партија може остварити и делимично ослобођење народа.

У овој резолуцији сувише је пренаглашен принцип самоопредељења и издвајања народа из Југославије, чиме су постављени темељи каснијој теорији о нужности разбијања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Као узор практичне примене принципа самоопредељења и издвајања узиман је пример издвајања појединих народа из састава царске Русије у периоду октобарске револуције; међутим, није се схватило да је примена овога принципа на услове иситњених и измешаних народа Југославије, које вребају многобројне унутарње и вањске опасности, веома тешко у пракси остварљива.

У резолуцији се замењује термин „хегемонија српске буржоазије“ термином „српска хегемонија“.¹⁵

¹³ Гледиште Балканске комунистичке федерације на народносно питање у Југославији, Радник—Делавец, бр. 99, од 6. јануара 1924. — Постановления VI конференцији БКП по националном вопросу, *Коммунистический интернационал*, 1924, № 3—4, стр. 133—150; Коларов, Национални вопрос на Балкане, *Коммунистический интернационал*. № 3—4, 1924, 123—134.

¹⁴ Гледиште Балканске комунистичке федерације на народносно питање у Југославији — исто.

¹⁵ Често се прецењивало протежирање Србије у привредном и културном погледу. Тачно је да је тога било, али ако се погледају стварни показатељи доћи ће се до закључка да су ти фактори у пропагандним чланцима у радничкој штампи прецењивани. Неравномерност у опорезивању сељака узимана је као један од фактора протежирања Србије; међутим, различито опорезивање (по подацима из Класне борбе бр. 3 из марта 1927, стр. 5—16 оптерећење је било по становнику у Хрватској и Босни 100 дин., у Србији 70 дин., у Словенији 193 дин., Војводини 290 дин.) било је знатним делом условљено постојањем различитих закона наслеђених из ранијих држава. Узимана је као вид протежирања српског становништва и политика колонизације војвођанских и других предела; међутим, заборавља

Пошто се десница, посебно група око Симе Марковића и Животе Милојковића, изгласавањем Резолуције на конференцији, није одрекла својих ранијих ставова, на предлог левице и већине, одмах у јануару прешло се на референдум на коме је целокупно чланство НРПЈ требало да да свој суд о свим резолуцијама Треће земаљске конференције, међу којима је у спору левице и деснице Резолуција о националном питању заузимала централно место.¹⁶ Стога су средином јануара 1924. у листовима НРПЈ објављене све резолуције и у исто време упућен позив чланству да одлучи о њиховој ваљаности и прихватању.¹⁷

У току јануара и фебруара 1924. референдум је у већем делу организација НРПЈ био завршен. Резолуција о националном питању и остали материјали једногласно су прихваћени, изузев у Београду, Крушевцу, Нишу, Пироту, Броду и још неким местима, углавном у Србији, где је десница имала своје људе и свој утицај.¹⁸ У Београду је већ на првој конференцији почетком фебруара десница на челу са Животом Милојковићем и Душаном Ђорђевићем покушала, иступајући против јединственог фронта и пароле о радничко-сељачкој влади, да омете прихватање резолуције о политичкој ситуацији. Ипак је ова Резолуција прихваћена са 127 гласова, док су против гласала свега три члана Партије.¹⁹ Десница је била још активнија приликом гласања о националном питању 3. фебруара 1924. године. Група око Милојковића, Стефановића, Предојевића, Перића, Давидовића и Момчиловића предлагала је и овде да се дискусија и резолуција о националном питању одгоди.²⁰ Запретила је опасност да се организација потпуно подели и разбије. На другом састанку 6. фебруара левица је успела да сузбије утицај деснице и да обезбеди изгласавање Резолуције о националном питању, за коју је гласало 57 присутних а свега 18 против.²¹

се да су у то време колонизирани углавном борци и добровољци из ратова, међу којима је било највише српског становништва. Такође је као вид овог протежирања узимано на пример преношење неких војних завода из Словеније у центар земље, што је могло да буде и резултат неопходног плана одбране земље итд.

¹⁶ Извештај Централног извршног одбора Комунистичкој интернационали, јануар 1924, АРПЈ, КИ, 1924/4. — Симо Миљуш, Извештаји Комунистичкој интернационали, АРПЈ, КИ 1924/5.

¹⁷ Радник-Делавец бр. 101, од 16. јануара 1924; Борба бр. 1, од 24. јануара 1924; Глас слободе бр. 3, од 16. јануара 1924.

¹⁸ Резултати референдума, Радник-Делавец, бр. 104, од 3. фебруара, 105 од 10. фебруара, 106 од 17. фебруара и 107 од 24. фебруара 1924. године; Борба, Загреб, бр. 5 од 21. фебруара 1924.

¹⁹ Триша Кацлеровић и Филип Филиповић, Извештај Комунистичкој интернационали од 15. фебруара 1924, АРПЈ, КИ, 1924/11. — Референдум у београдској организацији, Радник-Делавец бр. 104 од 3. фебруара 1924.

²⁰ Референдум у београдској организацији и дискусија о националном питању, Радник-Делавец, бр. 105 од 10. фебруара 1924. — Г. Стојковић (Триша Кацлеровић) Извештај Комунистичкој интернационали од 22. јануара 1924/2.

²¹ Триша Кацлеровић и Филип Филиповић, Извештај од 15. фебруара 1924, АРПЈ, КИ, 1924/11.

До почетка марта референдум је у свим већим организацијама НРПЈ био завршен. О резолуцији о националном питању гласало је у Србији у 24. организације 577 за, 81 против и 3 су се уздржала; у Македонији 45 за резолуцију, у Хрватској 291 за резолуцију, у Словенији 69 за и 1 против, у Далмацији 396 за резолуцију, у Војводини 77 за и 2 против, у Босни 100 за резолуцију и у Црној Гори 70, односно укупно за резолуцију је гласало 1625 присутних чланова, против 84, а 3 су се уздржала од гласања.²²

Интересантна је за овај период активност групе тзв. „правих комуниста“ у Словенији, око Ловре Клемечића и Владислава Фабијанчића, на чијој је конференцији 1. и 2. марта 1924. године у Љубљани доста говорено и о националном питању. Побијајући ставове КПЈ у националном питању, ова група је у свом извештају Комунистичкој интернационали од 2. марта 1924. године оптужила НРПЈ и КПЈ за унитаризам и централизам.²³

И поред бурног референдума и оштрих међусобних оптуживања у току дискусије, пада у очи недовољна активност Централног одбора НРПЈ у спровођењу одлука о националном питању. На седници Извршног одбора НРПЈ од 17. до 19. марта 1924, највероватније услед настојања да се не појача сукоб између левице и деснице, о националном питању веома мало је говорено.²⁴ Заправо, узгредно је у одељку реферата о унутарњем положају кратко говорено о покушају деснице да омете референдум о националном питању у Београдској организацији.²⁵ У одлукама Извршног одбора са ове седнице у 30 тачака о будућим задацима ни у једној се не говори о националном питању.²⁶

И поред тога што је референдумом прихваћено федерално уређење земље, у организационом раду Партије и даље се остало на неприкладним обласним секретаријатима, који су се у пракси поклапали са програмираним обласним аутономијама Симе Марковића. Мора се ипак признати да су стицајем прилика обласни секретаријати центара појединих историјских или националних територија у извештајима заступали целу покрајину: загребачки — Хрватску, сплитски — Далмацију, београдски — Србију, скопски — Македонију, итд. У погледу Македоније овде се први пут јасно говори о програму издвајања Македоније из састава Југославије:

²² Референдум у Партији, Радник-Делавец, бр. 109 од 8. марта 1924, Борба, бр. 9 од 20. марта 1924.

²³ Извештај Клеменчића Ловре и Владислава Фабијанчића, КИ-у од 2. марта 1924, АРПЈ, КИ, 1924/15.

²⁴ Материјали са седнице Извршног одбора 17. до 19. марта 1924, АРПЈ, КИ, 1924/16.

²⁵ О унутрашњем положају у КПЈ, Архив РПЈ, КИ, 1924/16—3.

²⁶ Одлука Извршног одбора са седнице од 17. до 19. марта 1924, АРПЈ, КИ, 1924/16—2.

„Конкретно за Македонију да се сви делови Македоније који се налазе под владавином Југославије, Бугарске и Грчке могу да отцепе и споје у једну државу која ће бити равноправан члан Балканске социјалистичке федерације република“.²⁷

У условима апсолутне немогућности формирања Балканске федерације, позив на издвајање Македоније из састава Југославије значио је крајње опасан пут новог и још тежег заостравања односа и сукоба око Македоније и још неповољније прилике по македонско становништво.

О потпуном запостављању одлука о националном питању сведочи и извештај о политичкој ситуацији послан Комунистичкој интернационали 26. марта 1924, у коме се нашироко говори о свим другим проблемима у Партији и земљи, али се ништа не каже о ставовима КПЈ у националном питању и конкретним корацима подузетим на овоме плану.

У исто време док је руководство КПЈ које је представљало левицу страховало да отворено дограђује своје становиште у националном питању, које је било прихваћено од већине чланства, десница око Животе Милојковића и Лазе Стефановића активно је радила на рушењу тих ставова и ометању политике левице у националној политици. У извештају Животе Милојковића и Лазе Стефановића Балканској комунистичкој федерацији од 9. априла 1924. године оптужује се левица за на брзину заузете и неправилне ставове у националном питању на Трећој земаљској конференцији. Овде се подвлачи да је опозиција само због тога што су становишта појединих група била различита и недовољно проучена била против дискусије о националном питању. Опозиција подвлачи да је и против теорије Симе Марковића о решавању националног питања кроз ревизију устава и упоредо с овим оштро критикује ставове левице о национално-револуционарном садржају сељачких покрета.²⁸

Даље, Милојковић истиче да се слаже са паролом радничко-сељачке владе, али мисли да пролетаријат не сме да гради јединствени фронт са сељаштвом на националним проблемима, већ на економским и социјалним.²⁹

²⁷ Извештај обласних секретаријата, седница извршног одбора 17—19. марта 1924, АРПЈ, КИ, 1924/16—5.

²⁸ Овде се, поред осталог, каже: „У Југославији не постоје никакви национални покрети са револуционарним тенденцијама, понајмање такви којима би сељаштво било носиоц. Како српска буржоазија са једне, тако и хрватска и словеначка с друге стране искоришћавају националну идеологију маса ради спровођења својих класних интереса. Југословенски револуционарни пролетаријат мора енергичније устати против овога националног тровања маса и својом марксистичком политиком извести те масе из буржоаске националистичке хипнозе. Југословенски пролетаријат се мора најенергичније борити, како против хегемонистичке политике српске буржоазије и српског агресивног национализма и шовинизма уопште тако и против хрватског национализма и шовинизма.“

²⁹ Извештај Влаховића и Лазића (Живота Милојковић и Лаза Стефановић) — БК федерацији, АРПЈ, КИ, 1924/20.

На крају Милојковић примећује да већина чланова левице искрено не мисли да проводи у дело резолуцију о националном питању, већ да с њом „парадира и фразира“. Као доказ овоме наводи дијаметрално опречне оцене значаја и улоге Стјепана Радића и Хрватске сељачке странке у чланцима у „Раднику-Делавцу“ (Београд) и „Борби“ (Загреб), чији су аутори чланови левице из Београда и Загреба.³⁰ Као доказ да националном питању чланство Партије не посвећује већи значај, Милојковић и Стефановић наводе податке по којима је најмањи број посетилаца приликом референдума био на скуповима када се расправљало о резолуцији о националном питању.³¹

Тврдња Животе Милојковића о нејединствености левице у националном питању била је делимично и истинита. Левица, због нејединствености, није имала смелости да детаљније расправља о спровођењу заузетих ставова о националном питању. На пленуму Централног партијског већа 11—13. априла 1924. штуро се констатује да су остале велике разлике у ставовима Партије у националном питању и да је резолуција о националном питању приликом референдума „само прегласана“ а да није „ушла у крв масама“.³² На пленуму се највише расправљало о реорганизацији КПЈ и организационом питању, по чему је донета и резолуција у којој се и даље остаје при најизразитијем централизму уз одржавање старих обласних секретаријата.³³

У извештају Централног извршног одбора КПЈ — Балканској комунистичкој федерацији из априла 1924. подвлачи се да се о националном питању још није заузео јасан став и да један број чланова не прихвата резолуцију о националном питању, правдајући то тиме што рад конференције није потврђен од виших инстанци.³⁴ Међутим, не признаје се да Централно руководство није имало смелости да буде активније у рашчишћавању стања и односа са опозицијом. У одлукама Централног извршног одбора КПЈ од 5. маја исте године међу 28 тачака нема нити једне о том акутном питању које је прожимало целу Партију и сав политички живот земље у то време.³⁵

³⁰ Прилог извештају од 9. априла 1924. АРПЈ, КИ, 1924/20.

³¹ Исто.

³² Материјали са пленума Централног партијског већа КПЈ 11. до 13. априла 1924. АРПЈ, КИ, 1924/22, стр. 1—4.

³³ Материјали са пленума. Исто. Овде, поред осталог, пише: „Партија мора бити изграђена на принципу најстрожије централизације и дисциплине“.

Шире о овоме види:

— Радник-Делавец бр. 116 од 1. маја 1924; Борба, бр. 16 од 8. маја и 14. од 24. априла 1924; Борба (марксистички часопис) бр. 2 из 1924. — март, стр. 106, и бр. 4—5 — мај 1924, стр. 202.

³⁴ Извештај Централног извршног одбора КПЈ — БКФ, април 1924, АРПЈ, фонд КИ, 1924/26—1.

³⁵ Одлуке Централног извршног одбора КПЈ од 5. маја 1924. АРПЈ, КИ, 1924/27.

У међувремену чињени су неки покушаји у Хрватској и Словенији да се, у духу ставова Треће земаљске конференције КПЈ о стварању радничко-сељачког фронта, оствари сарадња са представницима сељаштва. Прво је иницијативу Покрајинског секретаријата НРПЈ за Словенију одржана конференција представника револуционарних сељака у Љубљани 9. марта 1924, којој су присуствовали представници из 24 среза општине или насеља из целе Словеније.³⁶ У присуству представника НРПЈ и револуционарне омладине донесена је резолуција конференције „револуционарних сељака“ Словеније, у којој је записано да ће се „револуционарни сељаци борити за стварање радничко-сељачког блока“.³⁷

У Резолуцију о организацији рада на селу унета је и одлука да се при Покрајинском секретаријату НРПЈ³⁸ оснује покрајински сељачки одбор који би се састајао редовно, сваког месеца или чешће, и водио бригу о раду на селу.³⁹

Обласни секретаријат КПЈ за Хрватску и Славонију организовао је 25. маја у Загребу конференцију „револуционарних сељака“ Хрватске, којој је присуствовало 18 делегата из 15 котара у Хрватској.⁴⁰ И поред тога што је конференција у Хрватској била нешто скромнијих размера, она је била значајан покушај на плану окупљања сељаштва у Хрватској, где је иначе сељачки покрет имао успеха и показивао одређену снагу кроз акцију Хрватске сељачке странке. И на овој конференцији је изабран обласни одбор „револуционарних сељака“ Хрватске и Славоније, који је имао задатак да заједно са НРПЈ организује рад на хрватском селу.⁴¹

У другим крајевима није било покушаја да се организује сељаштво у револуционарно-ослободилачкој борби. Као да је и у пракси завладало мишљење да на пример српско сељаштво због тога што припада владајућој нацији нема још услова за покрета-

³⁶ — Цитирани материјали са пленума.

— Глас слободе бр. 12. од 13. марта 1924.

— Борба бр. 10 од 27. марта 1924. и бр. 11. од 3. априла 1924.

— Радник-Делавец бр. 1113 од 6. априла 1924.

³⁷ *Резолуција о положају кмета и његових налогах — Глас слободе* бр. 12 од 13. марта 1924. године. Овде се поред осталог каже: „*За делавско-кметско републико Словенија в федеративни звези деласко-кметских републик Подунавја и Балкана*“.

³⁸ У чланцима у Гласу слободе, Обласни секретаријат за Словенију (то је било у духу одлуке Централног извршног већа) сада се редовно самоиницијативно почиње називати Покрајински секретаријат. Ово је још један доказ да су националне инстанце у Партији тражиле израз својој властитој еманципацији, и поред спутавања из руководећег центра.

³⁹ *Резолуција о положају кмета и његових налогах — Глас слободе* бр. 12 од 13. марта 1924. године.

⁴⁰ Прва сељачка конференција у Хрватској, Радник-Делавец бр. 122 од 29. маја и бр. 123 од 1. јуна 1924.

⁴¹ Прва сељачко-радничка конференција у Загребу, Борба бр. 19 од 29. маја и бр. 20 од 5. јуна 1924.

ње у борбу против српске буржоазије. У штампи се појављује низ написа који следе ставове резолуције Пете конференције БКФ по којој се не разликује односно не разлучује српски народ од српске буржоазије, двора и владајуће бирократије. И поред низа закључака, чланака и резолуција који говоре о нужности обједињавања сељачко-радничког блока у свим земљама Југославије, у штампи се објављују чланци у којима се српски народ идентификује са српском буржоазијом, као на пример у чланку „из Далмације српске колоније“ у коме се српски народ аутоматски ставља на супротну страну.⁴²

Члан централног руководства НРПЈ и КПЈ Симо Миљуш у неким својим чланцима покушао је да докаже неоснованост оваквих ставова.⁴³ Међутим, изгледа да је он имао слабу подршку у централним руководством КПЈ и НРПЈ, јер се већ у одлукама Централног већа од 13. и 14. априла 1924. године нигде не говори о улози српског сељаштва, које представља велику снагу у земљи. У овој одлуци се каже „да угњетени народи у Југославији, а у првом реду сељаци и сиромашне варошке масе Хрватске, Словеније, Далмације и Босне могу доћи до своје слободе једино отвореном борбом под паролом радничко-сељачког савеза, за стварање радничко-сељачких влада свих угњетених нација“, а затим да ће НРПЈ и „даље помагати борбу хрватских, словеначких, далматинских, македонских и босанских радних маса села и вароши за њиховим националним економским и социјалним ослобођењем“,⁴⁴ не спомињући српске масе — као да је њихово ослобођење већ било извојевано. У овим документима Црногорци се сматрају као део српског народа.⁴⁵

Руководство КПЈ није се успевало консолидовати и средити, и даље је у њему владала клима компромиса у заузимању ставова у националном питању, и чак су чињени уступци опортунистичкој групи око Животе Милојковића. На седници Извршног одбора НРПЈ 8. и 9. маја 1924. године поново се морала доказивати већ усвојена и прихваћена теза да су Срби, Хрвати и Словенци формиран народи и поново је донесена одлука да се дискусија о националном питању настави. Посебан проблем је чинило заузимање и формулисање ставова око Македоније. Група око Животе Милојковића је упорно иступала против тезе да је Македонија анектирана и против помагања националног покрета у Македонији, који је по мишљењу ове групе радио за интересе бугарске владе, са крајњим циљем припајања целе Македоније Бугарској.⁴⁶

⁴² Радник-Делавец бр. 112 од 29. марта 1924.

⁴³ Извештај Милошевића (Симе Миљуша) Ки-у од 14. јуна 1924, АРПЈ, Ки, 1924/36.

⁴⁴ Радник-Делавец, бр. 115 од 19. априла 1924.

⁴⁵ Уједињење и Црна Гора, Радник-Делавец, бр. 122 од 29. маја 1924.

⁴⁶ Записник седнице Извршног одбора КПЈ од 8. и 9. маја 1924, АРПЈ, Ки, 1924/28.

Као последица несугласица и неуједначености ставова дошло је у руководству КПЈ до личних сукоба и оставке Драгутина Густинчића који се посебно залагао у борби против унитаристичких идеја у КПЈ и у радничком покрету.⁴⁷

И сам извештај Извршног одбора КПЈ Комунистичкој интернационали за мај 1924. говори да је национално питање један од узрока неслагања и сукоба левнице и деснице. У прилогу извештаја о раду и стању у НРПЈ, знатним делом се понављају ставови о националном питању са Треће земаљске конференције. О Македонији се изричито каже да је анектирана и да се покрет за њену независност мора помагати.⁴⁸ С обзиром на крајње нејасну перспективу Балканске федерације и јачање профашистичких снага у Бугарској, ово је значило излагање Македоније још већој неизвесности.

Догађаји средином 1924. године у вези са формирањем и почетком рада Сељачке интернационале,⁴⁹ улазак Хрватске републиканске сељачке странке у исту, условили су да се јаз између деснице и левнице још више прошири.⁵⁰ У духу опште оријентације у међународном радничком покрету и Стаљиновог учења да је национално питање углавном сељачко питање, уследила је иницијатива руководства Сељачке интернационале у Москви да се ХРСС укључи у њен рад,⁵¹ а ускоро и пут Стјепана Радића у Москву и његов пристанак у јуну 1924. да се Хрватска републиканска сељачка странка укључи у Сељачку интернационалу.⁵²

И поред тога што је на Петом конгресу КИ било покушаја да се дају извесне исправке у погледу сарадње са сељачким пок-

⁴⁷ Писмо Степанског (Драгутина Густинчића) — КИ-у од 20. маја 1924, АРПЈ, КИ, 1924/29.

⁴⁸ Извештај Извршног одбора КПЈ — КИ-у за мај 1924, АРПЈ, КИ, 1924/3; Сељачка интернационала, Радник-Делавец, бр. 122 од 29. маја 1924. Против апсолутизма — Радник-Делавец, бр. 123 од 1. јуна 1924.

Национално јединство или завођење терористичких мера, Радник-Делавец бр. 126 од 12. јуна 1924.

⁴⁹ Сељачка интернационала је основана приликом одржавања велике пољопривредне изложбе у Москви 10—15. октобра 1924. године. Види: Организовани радник бр. 38 од 29. маја 1924. и Радничка борба бр. 10 од 14. новембра 1924.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Писмо Сељачке интернационале — ХРСС, Борба бр. 20 од 5. јуна 1924.

⁵² Писмо Стјепана Радића — Сељачкој интернационали од 27. јуна 1924, АРПЈ, КИ, 1924/37.

ретима,⁵³ и сама Комунистичка интернационала је још увек била оптерећена илузијама о револуционарној ситуацији и прецењивањем снага револуције у буржоаским земљама.⁵⁴ Неки мало значајни и још мање револуционарни покрети прецењивани су и предимензионирани. Тако је устанак дела албанских племена средином јуна 1924. против феудализма и страног утицаја у Албанији у прогласу Балканске комунистичке федерације представљен готово као почетак револуције на овом простору.⁵⁵ У то време у радничкој штампи у Југославији, као и у другим земљама, пише се да је фашизам у фази пропадања, иако је он у то време тек био почео да се интензивније развија.⁵⁶

2. — Резолуција Петог конгреса Комунистичке интернационале о националном питању

У ово време појављује се Резолуција Петог конгреса Комунистичке интернационале о националном питању у Југославији, која садржи нове ставове посебно у погледу целовитости Југославије.⁵⁷ Поред понављања ставова о националном питању из Резолуције Треће земаљске конференције о постојању три народа у Југославији, о неодрживости теорије о троименом народу, о одбацивању теза Силе Марковића, у оквиру конкретне разраде пароле о самоопредељењу народа записано је: „пошто у Југославији постоји масовни покрет против националног угњетавања у свим његовим формама за самоопредељење, национални проблем има актуелни и општар облик и непосредно додирује интересе радних маса. Због тога се општа парола права народа на самоопредељење

⁵³ У извештају Зиновјева (Радник-Делавец, бр. 130 од 29. јуна 1924), после констатације да се у сељачком питању грешило на Балкану, стоји: „Тактика јединственог фронта не сме се примењивати у општој форми већ конкретно... Ми је схватамо као револуционарну тактику у периоду када се борба спорије развија. Неки је другови, међутим, претварају у еволуционистичку тактику. Неки другови нису хтели рачунати да је тактика јед(инственог) фронта само питање агитације и мобилизације маса. И ми смо чинили грешке и били смо сувише попустљиви и парола радничко-сељачке владе је често погрешно излагана. Неке партије су је погрешно схватиле опортунистички као коалицију са разним радничким и неким сељачким партијама“ — види стр. 3.

⁵⁴ Материјали о V конгресу Комунистичке интернационале (V Всемирниј конгрес КИ), Москва 1924. од стр. 23—141; Чланци у Раднику-Делавцу бр. 129 од 25. јуна, 130 од 29. јуна, 131 од 3. јула, 132 од 7. јула и 133 од 10. јула 1924; Чланци у Борби бр. 23 од 26. јуна, 24 од 3. јула, 1924. год.

⁵⁵ Радницима и сељацима балканских земаља, Радник-Делавец бр. 129 од 25. јуна и Борба бр. 22 од 19. јуна 1924.

⁵⁶ Уводник Фашизам се ближи крају, Радник-Делавец бр. 128 од 22. јуна 1924.

⁵⁷ Всемирниј конгрес Комунистическог интернационала — тезиси резолуције и постановљенија, Москва 1924, стр. 135—146; — Извештај Милојковића — КИ-у од марта 1925, АРПЈ, КИ, 1925/10; Стенограм V конгреса КИ, Москва 1925,

коју истиче КПЈ мора изразити у форми издвајања Хрватске, Словеније и Македоније из састава Југославије и стварање од њих независних република⁵⁸.

У изразито тешким политичким условима на Балкану, уз крајњу објективну и субјективну немогућност извођења револуције било у Југославији, на Балкану или у некој од југословенских земаља, уз све изразитије јачање међународног и унутарњег фашизма — ова је парола била, без сумње, најопаснији и најтежи излаз из постојеће ситуације у Југославији.⁵⁹ У њеном формулисању учествовали су не само Комунистичка интернационала и спољни фактори већ и унутарњи који су нарочито на тлу национално угњетених народа настали и деловали као револт против све оштријег притиска великосрпског хегемонизма. У току дискусије 1923. године предлагано је да треба покрајинама осигурати посебну војску, истицано је да Словенија има много више заједничког с Аустријом него са Србијом, да се Македонија пошто је анектирана мора отцепити од Југославије итд. У највећем броју иступа, прогласа и резолуција конкретна државна заједница Југославија најчешће се потпуно пренебрегава и одбацује као оквир разрешавања социјалних и националних проблема, и њихово се решење преноси у сфере и оквире Федерације балканских држава, за чије је заснивање и опстанак било много мање услова него за живот већ постојеће Југославије. Сима Марковић, и поред тога што је заступао неодрживу тезу да је национално питање у Југославији уставно питање, указивао је да се не сме ићи ни у „превелики сепаратизам неких другова“, у чему је према његовом дишљењу предњачио Драгутин Густинчић.⁶⁰

Многе чињенице потврђују да су левичари, у настојањима да буду што вернији идеји самоопределивања народа, превазилазили и најекстремније ставове Комунистичке интернационале у погледу негирања југословенске државне заједнице. Један од најистакнутијих левичара и најврснијих градитеља југословенског комунистичког покрета из тога времена Коста Новаковић, пишући и објављујући крајем јуна 1924. своју, иначе добру, расправу о питању Македоније и дајући изванредно слику положаја и развоја македонског народа, — готово потпуно запоставља постоје-

⁵⁸ Историјски архив КПЈ, том II, 421; — Радник-Делавец, бр. 142 од 25. октобра 1924.

⁵⁹ Осуђујући програм разбијања Југославије, Родољуб Чолаковић у својој брошури „Борба КПЈ за решење националног питања“ (Београд 1959, стр. 35) каже: „Још апсурднија изгледа оваква парола кад се покушало да се она објасни. Објашњење не иде линијом да се радничкој класи и осталим трудбеницима покаже какав је њихов интерес у разбијању Југославије него да се надлицитира водство ХСС“.

⁶⁰ „Наш циљ није никако да у борби против српског империјализма подупиремо провинцијске партикуларистичке национализме него да у борби против српског империјализма искористимо покрете подјармљених народа за наше циљеве“. Види писмо Симе Марковића — Неуратху, АРПЈ, јуни 1924, КИ, 1924/41.

ћи југословенски оквир и једину могућност решавања македонског питања види у оквирима Балканске федерације, која посебно у то време није имала никаквих изгледа за своје остварење. Нужно је истаћи да је Коста Новаковић иначе један од првих југословенских марксиста који запажају и истичу особености македонског народа,⁶¹ али он ослобођење Македоније види само у Балканској федерацији, не сагледавајући уопште било какве могућности борбе и развитка Македонаца у већ постојећој југословенској државној заједници.⁶²

Интересантно је споменути да је влада СССР, супротно ставовима Комунистичке интернационале, у својој званичној ноти из овог времена заступала тезу решавања националног питања Срба, Хрвата, Словенаца, Македонаца и осталих народа у оквирима југословенске државе: „Примењивање овога принципа у Југославији са давањем независности у границама федерације Хрватској, Словеначкој, Црној Гори, Македонији, Далмацији и Србији, једино уклониће кризу, која је стално трајала у овој земљи од самог тренутка када је ова држава постала, а која не може да буде уклоњена силом“.⁶³

Илузија у могућност сарадње, по неким чак и коалиције са Хрватском сељачком странком, била је углавном резултат утицаја ових унутарњих и спољних фактора и нарочито јако се осећала у руководством у Хрватској, а делимично и у централном руководству НРПЈ. Владало је убеђење да се ХРСС може у савезу са НРПЈ покренути у борбу за национално и социјално ослобођење народа у Хрватској. Па чак и онда када је руководство ХРСС почело да се повезује са великосрпским централизмом, у КПЈ је остало уверење да ће се помоћу Стјепана Радића моћи утицати на покретање хрватског сељаштва у борбу против великосрпског хегемонизма у Југославији. На седници Извршног одбора КПЈ од 16. и 17. септембра 1924. године изложен је чак и

⁶¹ У својој расправи Македонија Македонцима, земља земљорадницима (поновно издање Чачак 1966) на стр. 52 он јасно каже: „а што су Македонци — то ће они сами рећи када буду могли слободно говорити и одређивати се“.

⁶² Оптужба против Косте Новаковића за брошуру Македонија Македонцима, Оковани радник бр. 4 од 14. септембра 1924.

⁶³ Нота Совјетске Русије о Балкану, Оковани радник, бр. 1 од 24. августа 1924, стр. 4.

Немогуће је прихватити било какво правдање програма разбијања Југославије па ни са позиција његовог сагледавања са тзв. историјске перспективе“ како то каже Јанко Плетерски у свом чланку (Југословенски историјски часопис бр. 1—2, 1969, стр. 45). Он је био у сваком погледу само конзервативан и штетан, како за радничку класу тако и за национално-ослободилачке покрете, те због тога је уопште „неоправдлив“.

програм реформе нове владе у којој би у коалицији седели представници ХРСС.⁶⁴

Међутим, Радић је, отворено иступајући против КПЈ у земљи и сарађујући са српском буржоазијом, показао своје не само буржоаско већ и националистичко лице.⁶⁵ Он отворено изјављује да НРПЈ нема шта да ради у Хрватској пошто „ХРСС окупља сав народ“, и, називајући независну Партију пионом унитаризма, упућује је да се бави проблемима међу Србима.⁶⁶

После оваквих иступа руководства ХРСС, десница у КПЈ је постала још ангажованија против програма левице о стварању радничко-сељачког фронта и сарадњи са опозиционим снагама у земљи. У београдској штампи, где је десница имала индиректан или директан утицај, појавио се низ чланака уперен против те сарадње са Хрватском сељачком странком.⁶⁷ Међутим, левица уопште, а посебно део у Хрватској, веома тешко се ослобађала илузија у могућност ангажовања ХРСС у борби за циљеве радничке класе. У резолуцији Централног одбора НРПЈ, од 18. јула 1924. године каже се: „у том правцу НРПЈ најстојаће нарочито да се ти покрети а првенствено ХРСС, ослободе свих пацифистичко-демократских илузија у могућност решења националног питања и остварења права самоопредељења угњетених народа Југославије парламентарним путем — па чак и монархистичком ревизијом устава. НРПЈ насупрот тим илузијама указује нарочито пажњу на потребу образовања моћног радничко-сељачког блока, као на једини начин борбе против могућности реакционарног буржоаског блока или против повампирења фашистичке ПП реакције, а за класно и национално ослобођење радног народа Југославије“.⁶⁸

⁶⁴ „Најважнији је наш организациони рад у Хрватској ради наше акције и ту ће нам долазак Радића много користити“. Записник шире седнице Извршног одбора КПЈ од 16—17. септембра 1924, АРПЈ, КИ, 1924/52. О овоме шире види: Извештај Владетића (Ђуре Цвијића) — БКФ-у од 2. октобра 1924, АРПЈ, КИ, 1924/58; Чланак ХРСС улази у владу, Радничка борба бр. 2 од 18. септембра 1924.

⁶⁵ Чланак ХРПЈ и ХРСС, Радник-Делавец, бр. 131 од 3. јула 1924.

⁶⁶ Политичке биљешке, Борба бр. 24 од 3. јула 1924. Стјепан Радић је, између осталог, изјавио: „Вођство ХРСС заступа читав хрватски народ и зато нека се (НРПЈ) прими посла да у српском народу буде барем донекле оно што је ХРСС у народу хрватском“.

⁶⁷ Чланак Политичка ситуација, Оковани радник, бр. 7 од 28. септембра и бр. 8 од 5. октобра 1924. године. — Шире о овоме види: Радник-Делавец бр. 137 од 17. августа 1924; Оковани радник бр. 10 од 19. и бр. 11 од 30. октобра 1924; Организовани радник бр. 39 од 11. јуна 1924. и бр. 57 од 17. августа 1924; Чланак Против националистичке харанге, Организовани радник бр. 58 од 21. VIII 1924; Стари занат, Организовани радник бр. 64 од 7. септембра 1924; Банкротство парламентаризма, Организовани радник бр. 76 од 20. октобра 1924.

⁶⁸ Политичка ситуација и задаци НРПЈ, Радник-Делавец бр. 137 од 17. августа 1924.

У задацима изложеним на крају поменуте резолуције се као један од најбитнијих издваја „борба за стварање таквог режима у коме ће бити гарантовано право самоопредељења свију нација Југославије, то јест њихово право на независност и слободу, а за њихов доцнији слободни споразум у федерацији радничко-сељачких република Балкана“,⁶⁹ што још једном потврђује потпуно пренебрегавање базе на којој је деловао тај покрет — оквир југословенске државе.

Приликом припремања забране НРПЈ влада Пашић — Прибићевић је као основни разлог убацила у масе оптужбу да је НРПЈ радила на разбијању Југославије и издвајању Словеније, Хрватске и Македоније, односно истицање паролe која није популарна у масама.⁷⁰

И на Седмој конференцији Балканске комунистичке федерације септембра 1924. године у Москви евидентне су илузије у истакнуту револуционарност сељачких покрета и партија на Балкану. У резолуцији ове конференције о положају на Балкану и задацима комунистичких партија, истиче се да још увек прети опасност да КПЈ остане „једна секта одвојена од великих народних покрета ако буде стварно запостављала националну борбу Хрвата, Словенаца, Македонаца итд.“. Дакле, и овде се упорно прецењују национални покрети које је у циљу својих политичких и економских интереса, без нарочитих жеља да се извојује ослобођење било којег народа, углавном предводила буржоазија.⁷¹

Опозиција у КПЈ, окупљена у извршном одбору Централног радничког савета (ЦРСОЈ) и у редакцији његовог органа „Организовани радник“, користила је неуспехе НРПЈ у покушајима сарадње са ХРСС и нападала целокупан рад Централног одбора НРПЈ.

3. — Место националног питања у спору у Партији

Послије упорних покушаја да се нађе база за споразум са опозицијом Централни одбор НРПЈ је 28. септембра 1924. у партијској штампи објавио материјале о спору у Партији.⁷² Овде су

⁶⁹ Политичка ситуација и задаци НРПЈ, Исто.

⁷⁰ Проглас НРПЈ, Радник-Делавец бр. 135 од 3. августа 1924; Извештај Филипа Филиповића — Ки-у, августа 1924, АРПЈ, Ки, 1924/49.

⁷¹ Положај на Балкану, Радник-Делавец бр. 138 од 2. септембра 1924.

⁷² Чланак Против опортунизма и саботаже за јединство и ред у Партији, тезе Централног одбора НРПЈ о спору у Партији, Радник-Делавец, бр. 139 од 28. септембра 1924; Архив КПЈ, 310—314; Исто у Радничкој борби, Загреб бр. 4 од 2. октобра 1924. Одлуком владе Пашић — Прибићевић од 11. јула 1924. био је забрањен рад НРПЈ и њених листова. Давидовићева влада је касније била нешто попустљивија те су поново почели излазити листови револуционарног радничког покрета. Наместо забрањене Борбе (последњи број изашао 10. јула 1924), од 11. септембра излази нови лист у Загребу — Радничка борба.

детаљно изнесене разлике у ставовима Централног одбора и опозиције, у чему су доминирале несугласице у националном питању. У процени политичке ситуације Централни одбор је заступао мишљење да на Балкану услед дубоке привредне и политичке кризе постоји револуционарна ситуација, док опозиција стоји на становишту да се у Југославији капиталистички поредак консолидује, да је перспектива социјалистичке револуције временски далека и да пролетаријат треба да организује своју борбу за постизање што потпуније демократије у буржоаском систему. У националном питању већи део опозиције и даље остаје при схватању да су Срби, Хрвати и Словенци један народ, да су Македонци Срби, а крајњи резултат таквог схватања јесте убеђење да у Југославији не постоји национално питање, већ трвење племенских буржоазија. Мања група у опозицији око Симе Марковића признаје постојање три народа, али остаје при својој тези да се национално питање у постојећим условима у Југославији јавља само као уставно питање.

Цетрални одбор и НРПЈ у целини остали су верни ставовима резолуције о националном питању са Треће земаљске конференције, са основним убеђењима: да су Срби, Хрвати и Словенци посебни народи, да су национално угњетени Хрвати и Словенци и да се раднички покрет мора залагати за њихово национално ослобођење.

У вези са овим су разлике у погледу односа према сељаштву и јединственом фронту; Централни одбор је за обједињавање радничко-сељачког блока и за стварање фронта одоздо и одозго, док је опозиција само за стварање фронта одоздо и против паролe о коалиционој радничко-сељачкој влади. Опозиција сматра да је Хрватска републиканска сељачка странка „једна обична буржоаска партија“.⁷³ На крају ових теза упућен је позив целом чланству НРПЈ да се демократским путем изјасни да ли је за политику Централног одбора, или за политику опозиције.

Неколико дана касније уследио је одговор опозиције у коме се поново доказује да је процена Централног одбора о политичкој ситуацији погрешна. Опозиција одбацује оптужбе Централног одбора о потцењивању националног питања, понављајући да заступа становиште „да се националном питању не сме придавати толики значај“ јер се тиме запостављају социјално-економски и класни интереси пролетаријата. Изјављујући да је за право самоопредељивања, за националну независност и слободу као и против сваког угњетавања, опозиција поново тврди да је велика заблуда левице што тврди да је ХРСС револуционарна партија, „јер стоји под претежним утицајем хрватске крупне варошке и сеоске буржоазије“. Даље се у одговору износи како опозиција није против јединственог фронта радника и сељака, већ да она заступа становиште да се мора водити рачуна о карактеру и су-

⁷³ Радник-Делавец бр. 139 од 28. септембра 1924, бр. 2.

штину сељачких партија и покрета. Поново се тврди да левица није имала довољно критичан став према ХРСС, „што је довело у питање самостални карактер Партије“.⁷⁴ На крају одговора опозиција предлаже партијски конгрес који би решио сва спорна питања између левике и опозиције.

У исто време опозиција се посебним писмом и извештајем обратила Комунистичкој интернационали, у којима доминирају текстови о ставовима опозиције у националном питању. У новим документима опозиција настоји да докаже како су њени ставови у националном питању на линији резолуције Петог конгреса Комунистичке интернационале о националном питању. Тврди се да је и Комунистичка интернационала, одбацујући тезу да је национално питање уставно питање, ипак прихватила линију да треба „узети активног учешћа у борби за ревизију устава да би се садашњи насилнички режим српске буржоазије срушио и извојевале што је могуће веће гаранције, политичка права и слободе за радне масе потлачених народа“. Као највећи грех левике поново се износи њен неуспели покушај сарадње са Хрватском републиканском сељачком странком.⁷⁵

Одмах по одговору опозиције уследила је завршна реч Централног одбора НРПЈ,⁷⁶ у којој се износи да су ставови опозиције у националном питању „маскирање великосрпског социјалимперијализма“. Победијајући тврдње опозиције „да је Партија истицала ХРСС као револуционарну партију по њеном вођству, овде се тврди да је НРПЈ помагала руководство ХРСС само онда када се оно приближавало концепцијама револуционарног радничког покрета.

До 25. октобра 1924. чланство у НРПЈ требало је да проучи све материјале и да да свој суд о спору у Партији.

У „Раднику-Делавцу“ објављен је у ово време опширнији чланак под насловом „Партијска опозиција и национално питање“, у коме се покушала дати детаљнија анализа застрањивања опозиције у националном питању.⁷⁷ Овде је отворено изнесено да

⁷⁴ Одговор опозиције, Радник-Делавец 140, од 8. октобра 1924; Борба бр. 5 од 11. октобра 1924; Став опозиције од 8. октобра 1924, АРПЈ, КИ, 1924/59.

⁷⁵ Извештај опозиције у КПЈ — КИ-у од октобра 1924, АРПЈ, КИ, 1924/62. — Овде опозиција, између осталог, пише: „Партијско вођство везивало је јединствени фронт (случај са Г. Радићем) само са националним питањем, не везујући га у исто време са другим класним захтевима варошких и сеоских маса. Партијско водство није никад, на пример, кроз штампу или иначе, постављало Радићевој партији питање Закона о заштити државе, аграрног питања, и друга питања која тангирају животне интересе маса, да би у тим масама наша партија задобила утицаја“.

⁷⁶ Завршна реч Централног одбора НРПЈ, Радник-Делавец бр. 140 од 8. октобра 1924; Борба бр. 5 од 11. октобра 1924; Извештај КПЈ, Архив КПЈ, III, 380—320.

⁷⁷ Радник-Делавец бр. 141 од 18. октобра 1924.

између ставова Животе Милојковића и Симе Марковића, и пред тога што Марковић прихвата постојање Срба, Хрвата и Словенаца као посебних народа, а Милојковић их сматра једним народом, постоји заједничка основа. И један и други остају при томе да се акутно питање међунационалних односа у Југославији може решити у оквирима ревизије устава и на бази буржоаске демократије. И један и други мисле да се кроз напредак капитализма и на бази буржоаске демократије може да скине са дневног реда међунационална борба и да се тако појача деловање класне и револуционарне борбе. Борећи се за национални мир и против свих „сепаратизама и национализма“, по мишљењу Централног одбора, обојица се боре „против самоопредељења народа до њиховог отцепљења, а за одржање интегритета Југославије, створене империјалистичким Сен-Жерменским миром“.⁷⁸

Супротно њиховим ставовима, Централни одбор и левица у својим разматрањима националног питања полазе од претпоставке да се друштво налази у револуционарном периоду распадања капитализма. У таквим условима сматрају да је дужност пролетаријата да помаже националноослободилачке покрете, „не ради неке ‚равноправности‘“ нација у Југославији, јер се зна да нема равноправности нација у светском империјализму и империјалистичким државама, *већ ради њиховог пуног самоопредељења, до њихове пуне самосталности и формирања у независне државе“*.

Овде се понавља тврдња да је српски империјализам стуб реакције на Балкану и да је стога НРПЈ дужна да потпомаже лево крило македонске револуционарне организације која се бори за издвајање Македоније из оквира Југославије. Као посебан грех опозиције узима се што „не прави никакву разлику између национализама владајуће нације и национализама и сепаратизама угњетених нација“.

Селјачки покрети на Балкану су, према ставовима Централног одбора, уперени против империјалистичког угњетавања и њихову борбу за независне националне државе треба пролетаријат да подржава посебно ради тога што се верује да поједини народи у Југославији могу да извојују националну самосталност прије победе социјалистичке револуције, док се ослобођење свих или већег броја народа на Балкану може извојевати само победом Балканске федерације.

У истом листу уследио је одговор вође опозиције Животе Милојковића, у коме се он на нешто оштрији начин, понављајући већ познате ставове опозиције о националном питању, обрачунава са левицом. Милојковић замера што га оптужују за његове пропусте из дискусије из 1923. године не узимајући у обзир еволуцију његових ставова о националном питању. Он овде подвлачи да никада није изричито тврдио да су Срби, Хрвати и Сло-

⁷⁸ Исто, стр. 1.

венци један народ, већ „да су Срби, Хрвати и Словенци три сродна народа који се под утицајем економског развика налазе у процесу уједињавања и стапања у једну нацију и да према томе Југославија није националитетна држава у оном смислу у којем је то била, на пример, стара Аустрија и Русија“.⁷⁹

Одмах уз ово писмо уследила је примедба редакције „Радника-Делавца“, која без нових анализа и доказа оптужује Животу Милојковића да је социјалимперијалиста.⁸⁰

Прво реаговање Комунистичке интернационале у вези са спором у КПЈ било је прилично неодређено. Критиковани су ставови опозиције, али нису у целини прихваћени и неки ставови левице, нарочито у вези с оценом улоге опозиције.⁸¹ На ово неодређено становиште Комунистичке интернационале уследио је детаљнији извештај КПЈ, у коме се даје анализа ставова НРПЈ у националном питању и односа према ХРСС. Овде се ипак признаје да је у политици према ХРСС било пропуста, нарочито у Загребу. „Прво у политици нашега ОС (Обласног секретаријата — прим. аутора) у Загребу, на најделикатнијем месту има много грешака које сметају правилном раду према ХРСС. То долази отуда што већина ОС, не прихвата у свему став Партије према ХРСС и спроводи чисто своју политику, која нам наноси прилично штете. Ми смо ОС опомињали и опомињемо али нам то још у довољној мјери не помаже, ипак опште рашчишћавање прилика у покрету може довести до санирања прилика и у ОС. Таква конфузна политика ОС огледа се и у организационом раду у Хрватској. Немање јасне политике чини да се добро не спроводи јединствени фронт одоздо, а то може само бити кад је политика ОС јасна, одређена и исправна“.⁸² Такође се признаје да је акциони програм недовољно разрађен и недовољно конкретан, у име чега се тражи помоћ на наредном пленуму НРПЈ.⁸³ Ускоро је уследио још детаљнији извештај о стању у КПЈ, у коме се на 18 страна текста понављају већ познати ставови и покушава да до краја открије узрок спора у НРПЈ и КПЈ.⁸⁴ Овде се заступа мишљење да је основни узрок свим слабостима у револуционарном радничком покрету у Југославији, па и у националном питању, хетерогено и лоше наслеђе преузето од социјалних демократија приликом формирања КПЈ. По овом мишљењу заблуде Животе Милојковића и опозиције условљаване су тиме што се ситуација из развијенијих западноевропских земаља механички и шаблонски преноси на тло Балкана, из чега затим проистиче убеђење да се

⁷⁹ Живота Милојковић, Мој одговор, Радник-Делавец бр. 141 од 18 октобра 1924.

⁸⁰ Исто.

⁸¹ Извештај ИО КПЈ — Ки-у од октобра 1924, АРПЈ, Ки, 1924/63.

⁸² Исто, стр. 3 и 4.

⁸³ Исто, стр. 5.

⁸⁴ Извештај Филипа Филиповића — Ки-у октобар 1924, АРПЈ, Ки, 1924/66.

капитализам и на Балкану стабилизује и да је нужно у тим условима водити чисту класну борбу. Подвлачећи да ставови опозиције у националном питању одударају од одлука и линије Петог конгреса Комунистичке интернационале и Седме конференције Балканске федерације, нарочито због тога што настоје да умање значај националноослободилачке борбе, као посебни грех опозиције истиче се њено мишљење да су подједнако опасни национализам српске буржоазије и национализам других буржоазија.⁸⁵

У овом извештају даје се анализа грешака Животе Милојевића у сељачком питању, а нарочито његов игнорантски став према покушајима сарадње револуционарног радничког покрета са ХРСС. Као оправдање ове сарадње са ХРСС наводи се мишљење Стаљина да се у југословенској држави, с обзиром да у њој главну армију сачињава сељаштво, „национално питање јавља у две трећине као сељачко питање“.⁸⁶ Према томе, сељачки покрет у Хрватској и његова најјача снага ХРСС су национално револуционарна снага са којом КПЈ мора остварити најужу сарадњу.

Интересантно је напоменути да се у извештајима из Југославије са потписом Ханса Бергера (вероватно Ђуро Цвијић) паралелно износе и анализирају пропусти и опозиције и Централног већа у националном питању. Ту се сматра да су и једна и друга страна чиниле грешке у својим ставовима у националном питању: „...од стране опозиције су постојала скретања у националном питању али и принципијелне грешке од стране ЦК; прве су биле у потцењивању овога питања и његовог решавања мењањем устава, борбом за демократију, а друге у решењу овог питања тек са, односно последице освајања власти“.⁸⁷

На позив Централног одбора НРПЈ да се организације поново изјасне о спору већ крајем септембра 1924. одговорио је Извршни одбор Савеза радничке омладине Југославије.⁸⁸ У овом одговору у целости се подржавају ставови ЦК КПЈ и уз то се износи мисао да су основни узрок кризе у КПЈ социјалдемократски карактер идеологија и структура КПЈ, што је наслеђено већ на конгресу уједињења. Омладинци тврде да је опозиција социјалдемократско крило у КПЈ које у „процени политичке ситуације види победу реакције и слабост радничког покрета“, а због свога опортунизма не види „дубоку кризу која баш у Југославији потреса буржоаску државу“. Опозицији се замера што „не прави разлику између национализма угњетених нација и национализма угњетавачких нација“. Заузимајући критички став према буржоаском национализму уопште, у Тезама омладине се подвлачи:

⁸⁵ Исто, стр. 5.

⁸⁶ Исто, стр. 8.

⁸⁷ Ханс Берг, Извештај Ки-у од 13. новембра 1924, АРПЈ, Ки, 1924/71, 73.

⁸⁸ Тезе СРОЈ, Радник-Делавец, бр. 142 од 25. октобра 1924; Архив КПЈ, II, 324—330.

„опозиција у ствари индиректно потпомаже хегемонистичку политику српске буржоазије“.⁸⁹ Такође се одбацује став неповерења опозиције према Хрватској републиканској сељачкој странци. Уз то се истиче да партија мора према ХРСС-у примењивати тактику јединственога фронта, зато што је „ХРСС партија сељачких маса“ и што у њој постоје несумњиве „револуционарне тенденције“.

Омладина на крају излаже и неке пропусте ЦК КПЈ, на пример да агитациона парола о радничко-сељачкој влади није јасно одређена и доведена у везу са свакодневном борбом за конкретне захтеве маса, затим да став према ХРСС није увек био реалан и да се приликом покушаја стварања јединственог фронта са ХРСС није издарило са конкретним паролама. На крају ових теза Извршни одбор Савеза револуционарне омладине Југославије позива све своје организације да гласају о спору у Партији и да се изјасне у погледу програма НРПЈ.⁹⁰

До пленума Централног већа КПЈ 20—26. новембра 1924. године нови референдум о спору у партији у организацијама углавном је завршен. У току извођења референдума, од опозиције су одвојени Симо Марковић и Павле Павловић и кооптирани у Централни одбор НРПЈ.⁹¹

Највећи број партијских организација приликом новог референдума једногласно је осудио опозицију и подржао ставове левице о националном питању.⁹² За линију ЦК КПЈ од 88 организација које су расправљале о спору у партији изјаснило се 79. За ставове опозиције изјаснила се само београдска организација. Преосталих 8 организација, правдајући се углавном да нису успеле да потпуно упознају ток спора и материјале у спору, остале су неутралне. За ставове ЦК изјаснило се у Србији 17 организација, у Словенији 15, у Далмацији 17, у Хрватској 13, у Македонији 7, у Босни и Херцеговини 5, у Црној Гори 2 и у Војводини 3 организације.⁹³

У току овога референдума појавило се у радничкој штампи још неколико полемичких чланака против ставова опозиције. У „Окованом раднику“ од новембра 1924. штампан је шири чланак секретара Централног одбора НРПЈ Трише Кацлеровића. Одговарајући на оптужбе опозиције да Партија сувише води бригу о националном питању Кацлеровић документовано доказује да је, напротив, ова област друштвеног живота у Југославији баш

⁸⁹ Радник-Делавец, бр. 142 од 25. октобра 1924, стр. 1.

⁹⁰ Исто, стр. 2.

⁹¹ Радник-Делавец, бр. 141 од 18. октобра 1924, стр. 3.

⁹² Организације НРПЈ о спору, Радник-Делавец, бр. 141 од 18. октобра 1924. Шире о томе види: Радник-Делавец бр. 142 од 25. октобра 1924, стр. 3 и 4; Радничка борба бр. 6, од 17, бр. 7 од 24. и бр. 8 од 31. октобра 1924, те бр. 9 од 8. новембра 1924; Оковани радник бр. 14 од 6. новембра 1924.

⁹³ Архив КПЈ, II, 343.

од стране КПЈ била дуго запостављена.⁹⁴ Анализирајући већ познате грешке опозиције у националном питању он признаје да је било нејасноћа и застрањивања и у ставовима ЦК КПЈ.⁹⁵

Неодлучност Балканске комунистичке федерације и Комунистичке интернационале у погледу бржег рапчишћавања спора условила је поново помирљиву атмосферу и настојања у току новембра да се путем преговора и компромиса нађе решење спора између централних органа КПЈ и опозиције. Резултат оваквог расположења било је формирање заједничке комисије и израда платформе споразума Централног одбора и опозиције у НРПЈ.⁹⁶ Ова платформа је у свим својим деловима, а посебно у делу о националном питању представљала компромис између ставова ЦК и опозиције и као таква била препуна контрадикција, нејасноћа и недоречености.

Процена ситуације у свету и на Балкану је површна, сухопарна и недоречена, као да се настојало да се у њеном тексту сажму мишљења и Централног одбора о револуционарној ситуацији и опозиције о стабилизацији буржоаског система. У пројекту резолуције о националном питању коначно се прихвата теза да су Срби, Хрвати и Словенци формиран народи, али се изоставља парола о неопходности разбијања Краљевине СХС. У изношењу принципијелних и тактичких разлика у ставовима Централног одбора и опозиције настојало се да се ове разлике што више ублаже.⁹⁷ Компромисна линија види се и у званичним актима Централног одбора НРПЈ, на пример у прогласу народима Југославије у коме се овога пута веома мало говори о Хрватској сељачкој странци.⁹⁸

О предложеној платформи и целокупном стању у КПЈ детаљно је расправљано и на Пленуму Централног већа КПЈ од 20. до 26. новембра, где су вођене дуге и полемичне дискусије и о

⁹⁴ Одговарајући опозицији на оптужбе, Триша Кацлеровић у Окованом раднику пише: „Пре свега, насупрот тврдњи опозиције, да је Ц.О. и сувише пажње поконио националном питању, Ц.О. сматра да је наша партија много штошта пропустила у том правцу. Она, нарочито, није довољно разјаснила међу српским радним масама истину да народ који угњетава друге народе не може бити слободан.

Тако исто истина је сасвим супротна и оној тврдњи опозиције по којој је основна грешка политике Ц.О. у томе што је парола за самоопредељење народа везао за парола борбе радничко-сељачког савеза против класног и националног угњетавања. Партија је, напротив, морала показати више предузимљивости у правцу што тешњег везивања та два момента нарочито у погледу акционом“.

⁹⁵ Триша Кацлеровић, Партијска опозиција и рад Ц.О. НРПЈ, Оковани радник бр. 13 од 2. новембра 1924.

⁹⁶ Писмо опозиције у КПЈ — Југословенској комисији при Ки од 5. и 10. новембра 1924, АРПЈ, Ки, 1924/69; Радничка борба, бр. 10 од 14. и бр. 11 од 21. новембра 1924; Архив КПЈ, II, стр. 331—342.

⁹⁷ Платформа споразума Централног одбора и опозиције НРПЈ, Оковани радник бр. 15 од 9. новембра 1924.

⁹⁸ Радничка борба, бр. 11 од 21. новембра 1924.

националном питању, као и о ставовима револуционарног радничког покрета према ХРСС.⁹⁹ Изгледа да су поново добили превагу непомирљивији чланови Централног већа, који су били против компромисне политике у односима према опозицији. Посебно је била оштра дискусија Анте Цилиге из Загреба, који је нападајући фракционаштво београдске организације и бранећи застрањивања Загребачког обласног секретаријата и сам запао у опортунизам. Он је овом приликом изјавио да је дотадашња национална политика у Партији била „српскосоцијалпатриотска“.¹⁰⁰ И на овом скупу он је при оцени опште ситуације упорно величао револуционарност сељачких покрета и истицао значај коалиције са ХРСС.

Да ова схватања нису била прихваћена од целог Извршног одбора КПЈ види се и по томе што неки дискуснтанти побијају Цилигине тезе „да је ситуација у Југославији еминентно револуционарна“.¹⁰¹ Ипак је, након дугих полемика, донесена одлука да Централни одбор упути поново вођству ХРСС писмо за заједничко учешће на изборима. На овом састанку донесена је Одлука Земаљског већа НРПЈ о спору у Партији са низом резолуција међу којима је централно место припало Резолуцији о националном питању.¹⁰²

У Одлуци Земаљског већа НРПЈ, уз осуде ставова опозиције о националном питању нарочито у односу према сељаштву, изложена је и критика ставова Централног већа КПЈ. Посебно је приговорено Централном одбору што није довољно јасно и досљедно спроводио „принципијелну партијску линију“ у борби за право самоопредељења до отцепљења под влашћу буржоазије и што није јасно истакао идеју борбе за „независну хрватску и словеначку републику и ослобођење Албанаца“. Подвучено је, такође, да се није довољно обратила пажња на борбу против српског шовинизма у српским сељачким масама, а нарочито код српских колониста у Војводини, Македонији и на Космету. Према овом документу, сматра се да код сељачких маса осталих народа нема шовинизма и, чак, да су ти сељачки покрети на пример у Хрватској у целини прогресивни и револуционарни. Такође се констатује да је у погледу Македоније дуго владала погрешна политика, „тек у последње време јасније прецизиран став Партије према независној Македонији“.¹⁰³ Скоро сви ставови опозиције окарактерисани су као негативни.

⁹⁹ Материјали пленума Централног већа КПЈ од 20—26. новембра 1924. Записник пленума, АРПЈ, КИ, 1924/74, стр. 1—22.

¹⁰⁰ Исто, 22.

¹⁰¹ Исто, 46.

¹⁰² Исто, бр. 74—5, 74—6; — Архив КПЈ, II, 336—343. — Делимично објављено у Окованом раднику бр. 21 од 4. децембра 1924. и у Борби бр. 14. од 12. и бр. 15 од 19. децембра 1924.

¹⁰³ Архив КПЈ, II, 341.

Ранија процена политичке ситуације у Платформи споразума Централног одбора и опозиције знатно је проширена и дати су посебни акценти на степен револуционарности ситуације. Мисли се да је ситуација на Балкану веома револуционарна и да „дубока криза која сазрева у балканским државама неизбежно води револуционарним стопама радних маса“. Такође — да револуционарни покрет у једној балканској земљи може подстаћи покрет у суседним земљама, те је зато дужност КПЈ да ради на стварању „јединственог балканског борбеног фронта, да свим силама спречава евентуалне контрареволуционарне интервенције и да евентуални рат на Балкану искористи за освајање власти радника и сељака у сврху формирања Федерације „радничко-сељачких република Балкана“.¹⁰⁴

Веома висок степен револуционарности види се и у целокупним друштвеним кретањима у Југославији. Верује се да све јачи покрети угњетених нација „у које се уплићу револуционарни покрети сељаштва“ чине да се општа криза у земљи све више заоштрава, „стварајући све услове за образовање борбеног савеза радника и сељака, за обарање капитализма и за радничко-сељачку власт“.¹⁰⁵

На овим ставовима и убеђењима изграђена је Резолуција о националном питању у Југославији. Полази се са становишта да је буржоазија немоћна да реши национално питање, да се његово коначно решење може постићи борбом радничко-сељачког блока — обарањем власти буржоазије и формирањем радничко-сељачких влада у Федерацији радничко-сељачких република Балкана, али да се решење националног питања не сме одлагати до победе пролетаријата већ да се још у буржоаском поретку поведе борба за остваривање права на самоопредељење.¹⁰⁶

Понавља се тврдња да је Југославија продукт светског империјалистичког рата у којем „владајућа српска буржоазија“ угњетава Србе, Хрвате и Словенце и националне мањине. С обзиром да је Југославија створена мимо жеље народа, произлази задатак КПЈ „да помаже покрете угњетених нација у циљу формирања независних држава како Хрватске, Словеније и Македоније и Црне Горе, тако и ради ослобођења Албанаца“.¹⁰⁷

Према овој резолуцији, национализам егзистира само код националних буржоазија и у редовима српске владајуће нације. Код осталих слојева угњетених народа сматра се да национализма нема. Из тога произлази задатак КПЈ да се бори против „националистичке политике буржоазије, која изазива национализам и сијање националне и шовинистичке мржње међу народним масама угњетених нација и против шовинизма и национализма вла-

¹⁰⁴ Исто, 337.

¹⁰⁵ АРПЈ, КИ, 1924/74—6.

¹⁰⁶ Исто, 2—3.

¹⁰⁷ Исто, 4—5.

дајуће нације и великодржавних предрасуда које се налазе у „српском радништву и сељаштву“.¹⁰⁸

Из оваквог става о националном питању произлазио је однос Партије према сељачким партијама угњетених нација и сељачком покрету у опште који „имају објективно револуционарни карактер, чак и тада кад се налазе под претежним утицајем буржоазије“.¹⁰⁹ Приликом формирања овог става према сељаштву пленум је имао у виду пре свега Хрватску републиканску сељачку странку, јер одмах после пленума долази до новог покушаја споразмевања са врховима ХРСС, па чак и до покушаја остваривања неке коалиције између КПЈ и ХРСС. У поменутој платформи Земаљског већа НРПЈ упућеној предсеништву ХРСС 24. новембра 1924. критикује се споразумашка политика руководства ХРСС са буржоазијом и предлаже се савез радника и сељака.¹¹⁰

У овој платформи „Радничко-сељачког републиканског блока „као један од најосновнијих“ његових задатака истиче се борба „за независне републике Хрватску, Словенију, Македонију, Црну Гору и за слободу албанског народа“,¹¹¹ док се не спомиње уопште судбина српског народа. Руководство ХРСС на челу са Стјепаном Радићем одбило је ову понуду за сарадњу и самостално је изашло на изборе. Тек после овога у Централном одбору КПЈ дошло је до отржењења и до слабљења илузија о сарадњи с руководством ХРСС на плану борбе за радничко-сељачки блок. У прогласу народима Југославије 19. децембра 1924. пледира се на савез радника и сељака одоздо — свих народа Југославије, „са српским радништвом и сељаштвом“.¹¹²

Новембарским пленумом Партије сукоб са опозицијом није био скинут са дневног реда. Један део чланова опозиције је пришао Централном одбору, док је други, заједно са Животом Милојковићем и Лазом Стефановићем, избачен из чланства КПЈ.¹¹³ Међутим, ни овим искључивањем делатност опозиције није угушена. Група око Животе Милојковића покренула је свој лист „Радничко јединство“, и својом делатношћу све је више срљала у опортунизам. Централни раднички синдикални одбор и редак-

¹⁰⁸ Исто, 5.

¹⁰⁹ Исто, 6.

¹¹⁰ Оковани радник бр. 20 од 27. новембра 1924; Борба бр. 13 од 5. децембра 1924. — Овде, поред осталога, пише: „Најтежа последица ове погрешне политике јесте још што вођство ХРСС, везано овом бесплодном политиком, није радило на стварању савеза радника и сељака, него је чак и одбијало предлоге наше Партије за заједничку борбу“.

¹¹¹ Платформа радничко-сељачког републиканског блока, Оковани радник, бр. 20 од 27. новембра 1924.

¹¹² Централни одбор НРПЈ, радницима и сељацима свију народа Југославије, Радничка борба бр. 15 од 19. децембра 1924. шире види: — АРПЈ, КИ, 1924/87; Извештај Трише Кацлеровића БКФ од 7. децембра 1924, АРПЈ, КИ, 1924/80.

¹¹³ Извештај опозиције, АРПЈ, КИ, децембар 1924/88; Писмо од 4. децембра 1924, Беч, АРПЈ, КИ 1924/78; Чланак Расцеп комуниста, Политика од 4. децембра 1924.

ција његовог органа „Организовани радник“ сарађивали су отворено са опозицијом. Чак и неки чланови Централног одбора КПЈ, као на пример др Сима Марковић, потајно су сарађивали са групом Животе Милојковића.¹¹⁴

Мора се признати да је у прилог деловању опозиције ишао развој догађаја у самој Југославији. Хрватска републиканска сељачка странка око које је и зачео спор, после кратке забране,¹¹⁵ прешла је у отворено нагађање са двором и радикалима. Ускоро је изменила и свој назив, одричући се републиканства, и 18. јула 1925. ступила у коалициону владу са радикалима.¹¹⁶

У отежаним условима деловања радничког покрета после забране Независне радничке партије, а нарочито после 1925, сплашњава активност КПЈ и у националној политици као и даљње изучавање и разрађивање националне политике. Скоро сва делатност у овој области преноси се углавном у извештаје, прогласе и чланке објављиване у „Комунистичком интернационалу“¹¹⁷ и осталим органима Комунистичке интернационале и Балканске комунистичке федерације.¹¹⁸

4. — Југословенска комисија при Комунистичкој интернационали о националном питању у Југославији

У настојању да се коначно изнађе решење спора у КПЈ, формирана је 21. марта 1925. године на проширеној седници Егзекутиве Комунистичке интернационале Комисија за југословенско питање, у коју су ушли: Георги Димитров, Јосип Висарионович Стаљин, Григориј Јефсејевич Зиновјев, Димитриј Захарович Мануиљскиј и још неколико истакнутијих руководиљаца и радника у Комунистичкој интернационали.¹¹⁹ У циљу што успешнијег сагледавања стања, Комисија је прикупила обимне материјале и извештаје о стању у радничком покрету Југославије. Опсе-

¹¹⁴ ЦК КПЈ (Триша Кацлеровић) — Ки-у јануара 1925, АРПЈ, Ки, 1925/3. — У извештају ЦК КПЈ — Ки-у од 20. марта 1925. поставља се питање зашто се од стране Коминтерне према Сими Марковићу има тако попустљив став када он отворено сарађује са опозицијом. (Архив КПЈ, Ки, 1925/8).

¹¹⁵ Забрана ХРСС, Организовани радник бр. 2 од 4. јануара 1925; Борба бр. 1 од 9. јануара 1925.

¹¹⁶ Борба бр. 2, од 17. и бр. 3 од 22. јануара 1925, бр. 5 од 5. и 9 од 27. фебруара 1925, бр. 10 од 19. марта 1925, бр. 12 од 3. априла и бр. 13. од 9. априла 1925.

¹¹⁷ Нарочито је интересантан други чланак Бошка Бошковића (Филипа Филиповића) О стању у КПЈ, објављен у наставцима у Комунистичком интернационалу 1925, бр. 2, стр. 149 до 156 и бр. 4 стр. 53—58 у којима он износи ставове левице о националном питању.

¹¹⁸ У органу ЦК КПЈ Комунисту из 1925, затим у Радничкој борби, синдикалном листу Организовани радник веома ретко се у неким од нациса успутно расправља о националном питању.

¹¹⁹ Срп и чекић, бр. 2 од априла 1926, стр. 22.

жне податке садржавао је нарочито извештај Филипа Филиповића од марта 1925, у коме се детаљно износи читав развитак односа и сукоба опозиције и левице у националном питању.¹²⁰ Вредне податке су пружале и тезе ЦК КПЈ послане Комунистичкој интернационали 31. марта 1925,¹²¹ у којима је дат читав историјат развоја стања у Краљевини СХС као и узроци сукоба левице и деснице нарочито у националном питању.

И у овим документима се подвлачи да је основна слабост КПЈ што није истакла конкретне паролe против „српског и антантиног империјализма“ и што није успела да докаже угњетеним масама да „без разарања империјалистичке Југославије не може бити ни побољшања њиховог положаја“.¹²² Режим и монархија успели су да потисну раднички и ослободилачки покрет захваљујући потпори на коју су наишли у српском сељаштву, које од српске хегемоније има извесне мале користи“. Подвлачи се да је баш због тих малих користи режим успео да придобије подршку ових слојева и да их упрегне у директну или индиректну подршку хегемонистичкој политици народног јединства.¹²³ Овде се тврди да је слабост КПЈ била углавном условљена њеном организационом структуром и кадровима које је углавном представљала српска радничка аристократија као и делимично радничка аристократија и других нација.¹²⁴ У погледу оцене сарадње са Хрватском републиканском сељачком странком тврди се да су постојали објективни услови да се у оквиру ХРСС формира „једна револуционарна левица“, али да КПЈ није била дорасла као субјективни фактор који би тај задатак провео у дјело.¹²⁵

У задацима изложеним на крају теза наглашен је задатак КПЈ на плану разбијања и рушења „империјалистичке и монархофашистичке“ Југославије.¹²⁶

Југословенској комисији је стигао и опширни извештај првака опозиције Животе Милојковића у коме је он покушао да докаже да је опозиција имала исправно становиште у националном питању. Он овде посебно оптужује ЦК КПЈ што сувише гаји илузије у револуционарност ХРСС и што се обраћа њеним врховима, видећи у „колаборацији са њим могућност развитка револуције у Југославији“.¹²⁷

На основу ових материјала вођена је у југословенској комисији дискусија о националном питању у Југославији, у којој су

¹²⁰ Извештај Филипа Филиповића из краја марта 1925. КИ-у, АРПЈ, КИ 1925/12.

¹²¹ Тезе ЦК КПЈ — КИ-у од 31. марта 1925, АРПЈ, КИ, 1925/5, 9.

¹²² Цитиране тезе, стр. 5.

¹²³ Цитиране тезе, стр. 1—2.

¹²⁴ Цитиране тезе, стр. 12.

¹²⁵ Цитиране тезе, стр. 13.

¹²⁶ Цитиране тезе, стр. 15—16.

¹²⁷ Извештај Животе Милојковића, Ег. КИ-у од марта 1925, АРПЈ, КИ, 1925/10.

посебно интересантни прилози Стаљина, а нарочито његов говор од 30. марта 1925. године. У ово време Стаљин је разрађивао своју тезу да је национално питање у привредно, културно и политички заосталијим земљама, као што је и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, у суштини сељачко питање.

У поменутом говору у Југословенској комисији Стаљин се најприје обрачунао са Симом Марковићем, побијајући његове наводе да је Лењин дозвољавао да је национално питање делимично и уставно питање. Наводећи примере Стаљин доказује да је Лењин гледао на народни устав као на резултат победе револуције, а не као на последицу нагодбе с буржоазијом.

По мишљењу Стаљина, Сима Марковић греши када не признаје да је национално питање у суштини сељачко питање. „Потпуно је тачно да се национално питање не сме идентификовати са сељачким, јер осим сељачких проблема национално питање укључује у себе још и питање националне културе, националне државности и др. Али несумњиво је и то да основу националног питања, његову унутрашњу суштину, ипак чини сељачко питање. Тиме се и објашњава што сељаштво представља главну војску националног покрета, што без те сељачке војске не постоји нити може постојати снажан национални покрет“.¹²⁸ Услед погрешног схватања суштине сељачког покрета, по мишљењу Стаљина, произашао је нихилистички став Симе Марковића према сељаштву Хрватске које у себи носи „дубоки револуционарни карактер“.

Стаљин сматра да Сима Марковић чини грешку према праву народа на отцепљење када то право посматра као другостепено и академско, и сматра да се отцепљење Хрвата и Словенаца из Југославије може постићи само у случају рата.

Стаљин подвлачи да треба дати право на отцепљење за оне народе који ће желети да се отцепе и право на аутономију или на федерацију оним народима који не желе да се издвајају. Заступајући право на отцепљење Стаљин посебно подвлачи да оно не сме бити и обавеза и критикује оне који заступају обавезно отцепљење Хрвата. „Неки другови претварају право на отцепљење у дужност, тражећи, на пример, од Хрвата да се отцепе по сваку цену. Тај став је неправилан и мора се одбацити. Не сме се бркати право са дужношћу“.¹²⁹ Сима Марковић је у свом говору у Југословенској комисији, свакако под притиском ауторитета Стаљина, прихватио све његове критичке примедбе, покушавајући да све разлике сведе на несуштинске и случајне неспоразуме. Ово је условило Стаљинову реплику у којој он подвлачи да Сима Марковић није правилно схватио большевички став о националном питању, односно да није уочио да се национално питање не сме по-

¹²⁸ Стаљинов говор у југословенској комисији од 30. марта 1925, АРПЈ, КИ, 1925; Часопис Бољшевик бр. 7, из 1925 — прво објављивање. — Брошура Пчеларство, Београд 1925, стр. 32—36. — Архив КПЈ, II, 422.

¹²⁹ Архив КПЈ, II, 424.

сматрати изоловано већ у нераздвојној вези с питањем борбе за победу пролетерске револуције. Стаљин не побија сваки значај Марковићевој тези да је национално питање условљено конкурентском борбом националних буржоазија, али поново истиче да је и поред овога утицаја и фактора национално питање у Југославији у суштини сељачко питање. У реплици Стаљин посебно замера Сими Марковићу што он национално питање не посматра у контексту међународне констелације и што замишља да је питање самоопредељења, тј. промена граница Југославије, академско, а не актуелно питање.¹³⁰

Комисија за југословенско питање у Комунистичкој интернационали је на основу свих добијених материјала и дискусија¹³¹ израдила предлог решења на основу кога је Пети проширени пленум Извршног комитета Комунистичке интернационале, у априлу 1925. донео обимну Резолуцију о југословенском питању, у којој је национално питање заузимало доминантно место.¹³² Ова резолуција је, и поред тога што је углавном садржавала ставове већине, ипак делом представљала компромис Централног комитета и опозиције. Опозиција није осуђена у оној мери како је то захтевао ЦК КПЈ на новембарском пленуму 1924. нити је кажњена већ је препоручено враћање њених чланова у Партију. Централном комитету је приговорено да је „применом административних мера, место да поведе одлучну идејну борбу против остатака „социјалдемократских гледишта“, допринео заштравању односа у КПЈ. Иако се критикује „дезорганизаторско наступање опозиције“, од чланова опозиције тражи се да „стану на гледиште Коминтерне и да се укључе у борбу и рад КПЈ“.¹³³

У погледу процене ситуације на Балкану констатовано је да се услед опште нестабилности империјалистичке политике великих сила, опште заосталости, нерешеног националног и сељачког питања, револуционарна криза у овом пределу Европе све више продубљује. У вези са овим стањем закључује се да су супротности најизразитије изражене у Југославији, што доводи до тога да је режим великосрпске буржоазије најконзервативнији у балканској империјалистичкој политици. Нагодбама српске буржоазије са националним буржоазијама, буржоаски блок је успео да ојача своје снаге, али су масе услед грубог националног и социјалног угњетавања спремне да прихвате револуционарне пароле борбе за републику, против централистичког државног уређења а за радничко-сељачку власт. Закључује се да непосредна перспектива не обећава развој политичке ситуације према буржоаској демократији, него „ка револуцији“. Сматра се да релативна

¹³⁰ Исто, 429.

¹³¹ Извештај Комисије за југословенско питање, Срп и чекић, бр. 2 од 1926, 22.

¹³² Архив КПЈ, II, стр. 430—442.

¹³³ Исто, стр. 441—442.

стабилизација капитализма у Европи не може да поремети овај развој, пошто су супротности на Балкану јако изражене. Из овога произилази задатак КПЈ да делује на убрзавање „револуционарног припремног рада“ у масама, применом тактике радничко-сељачког блока.

Услов да се успе у окупљању маса јесте правилна национална политика. Прихватајући становиште да потпуно решење националног питања може да обезбеди само пролетерска револуција, закључује се да се не сме запоставити „важно политичко значење које имају национални сукоби и борбе за време капитализма, нарочито у једној многонационалној држави као што је Југославија“. Истиче се да је задатак комуниста да концентришу револуционарну енергију коју садржавају покрети угњетених народа, у циљу рушења диктатуре великосрпске буржоазије и убрзавања пролетерске револуције. Подвлачи се да је потребно потпомагати конкретне акције национално угњетених народа у њиховој борби за народни језик, слободу националне културе и обезбеђивање других националних слобода и особености, али да им је нужно указивати да се потпуно решење националног питања може остварити само успешном револуцијом балканских народа и формирањем балканских република.

У Резолуцији се оштро критикује становиште Симе Марковића да је национално питање у Југославији у ствари проблем конкурентске борбе националних буржоазија. Као потврда да је национално питање у Југославији у суштини сељачко питање узимају се акције ХРСС 1919. и 1920. године у борби за републику, као и масовност тога покрета.

Одбацује се тврдња опозиције да је национално питање уставно питање и доказује да ток националних борби потлачених народа води ка рушењу а не ревизији буржоаског уставног система. Подвлачи се да ће главни ослонац у борби за опште ослобођење радничка класа наћи у сељаштву и у левим крилима сељачких партија.

Посебно је критиковано гледиште Животе Милојковића по коме су сви национализми подједнако опасни.¹³⁴

Сматра се да је потпуно погрешно гледиште да је ХРСС само буржоаска партија са којом радничка класа нема ништа заједничко осим да се против ње бори. Подвлачи се да паролa радничко-сељачке владе није само пропагандистичка већ у исто време и паролa политичке мобилизације маса. Каже се да „борба

¹³⁴ Исто, стр. 436. Поред осталог, овде се говори о Милојковићевој оцени национализма, „Гледиште Животе Милојковића да КП треба на исти начин и једнако оштро да иступа против национализма хрватске и словеначке буржоазије, као и против сваког национализма уопште, не само да је опортунистичко него објективно користи националистичкој политици великосрпске буржоазије“.

КПЈ под том паролом може да под извесним условима доведе до образовања радничко-сељачког блока“. Такође се истиче да се овај блок не сме да сагледава у преговорима међу руководством, већ да мора представљати заједничке акције маса у једном или више одређених питања и према једном заједничком акционом програму који мора представљати интерес маса са конкретним циљевима и задацима.

Међутим, сама пракса у земљи мењала је многе планове и теоретске замисли руководства у иностранству. У Резолуцији ЦК КПЈ из маја 1925. осећа се критичкији став према ХСС и истиче се да се мора посветити већа пажња диференцијацији у хрватском сељаштву „па и у редовима, српског, словеначког, македонског и осталог сељаштва“. Овде се подвлачи да се у циљу јачања утицаја партије на село мора посветити посебна пажња борби за побољшање положаја сиромашног сељаштва и за решавање аграрног питања.¹³⁵

Крајем 1925. упоредо са слабљењем утицаја КПЈ у земљи слабило је интересовање за национално питање. На пример, у опширнијем извештају о стању у земљи из новембра 1925. нема ништа о националном питању.¹³⁶ Нешто значајнији допринос представљала је брошура „Пчеларство“, у којој су објављени материјали и говори из Југословенске комисије при Комунистичкој интернационали и још неки чланци из националног питања.¹³⁷

С обзиром на малобројност примарних извора и скоро потпуне оскудице научних радова из ове проблематике било би веома тешко и несигурно навођење одређених и дубљих закључака и давање синтетичких судова. Укратко може се констатовати да је КПЈ у периоду 1924—1925. учинила огроман напор у привлачењу демократске и лењинистичке оријентације у гледањима на национално питање у Југославији. Посебно значајан напредак учињен је на теоретском плану. Теоретски резултати овога периода чиниће допринос изграђивању демократских гледања на национално питање у наредним годинама, а нарочито у периоду од 1934—1941. године.

¹³⁵ Резолуција ЦК КПЈ из маја 1925, АРПЈ, КИ, 1925/11; Проглас ЦК КПЈ од 1. маја 1925, АРПЈ, КИ/17, 18 и 19; Упутство ЦК КПЈ за рад са Савезом земљорадника од 3. маја 1925, АРПЈ, КИ, 1925/20.

¹³⁶ Извештај организационог секретара ЦК КПЈ Симе Миљуша од 20. новембра 1925, АРПЈ, КИ, 1925, бр. 25.

¹³⁷ Брошура Пчеларство, практичне упуте о националном гајењу пчела, Загреб 1925. — Детаљније види: Комунист бр. 2 од 21. I 1925. и бр. 3 од фебруара 1925, Борба, бр. 31 од 3. бр. 32 од 11. септембра и бр. 42 од 27. новембра 1925.

Dr Dušan LUKAČ

INTÉRETS DU MOUVEMENT OUVRIER POUR LA QUESTION NATIONALE 1924—1925.

— R é s u m é —

Lors de la III-e Conférence nationale de Parti Communiste Yougoslave qui a eu lieu en janvier 1924. ont discuté, à une manière détaillée, la question nationale en Yougoslavie. A cette occasion on a adopté la vue que les Serbes, les Croates et les Macedoniens representent des peuples déjà formés. Mais l'opinion affirmant qu' il s'agit d'un peuple identique était rejetée. De même manière on a refusé l'explication de Simo Marković attestant que la question nationale est au fond une question constitutionnelle pouvant se résoudre pour la révision de la constitution bourgeoise.

Les adversaires de l'opinion de léninisme concernant la question nationale en Yougoslavie, c'est-à-dire »les droites« dans le PCY ont essayé d'imposer aux autres leurs vues sur la question nationale.

C'est aux mois de janvier et de février 1924 qu'un référendum en PCY a eu lieu avec le but de réprimer le travail »des droites«. On devait adopter ou rejeter les décisions de la III-e Conférence. Une énorme majorité des membres du PCY a adopté et confirmé les décisions de la III-e Conférence. Cependant, les droites n'ont pas renoncé d'essayer, même après le référendum, d'imposer leurs vues. Dans les efforts de dépasser ces contrariétés au sein du PCY concernant la question nationale, on a engagé Komintern au cours des années 1924. et 1925.

Au V-e Congrès de Komintern en 1924. on a constitué une Résolution séparée se rapportant à la question nationale en Yougoslavie. Cependant, les droites ne renoncent pas de leurs vues. Aux mois d'octobre et de novembre 1924. un nouveau référendum a eu lieu. La partie énorme de membres a confirmé par le vote les vues de la gauche.

Dans les efforts de résoudre finalement la litige existant entre la bonne majorité du PCY et de sa partie droite, on a formé au mois de mars 1925. la Commission yougoslave auprès de Komintern dont les membres devenaient tous les dirigeants d'une importance quelconque du mouvement ouvrier international. C'est dans cette Commission que il a eu lieu la fameuse discussion Staline — Simo Marković concernant la question nationale yougoslave. Simo Marković affirmait qu'il était possible de résoudre le problème de la question nationale par une révision de la constitution bourgeoise. Staline affirmé de son côté que la question nationale en Yougoslavie est en principe la question des paysans.

La Commission pour la question nationale yougoslave auprès de Komintern a préparé la Résolution sur la question yougoslave qui fut adoptée par le V-e plénum élargi de Komintern en avril 1925. Cette ré-

solution avait pour but de trouver un compromis réconciliant les opinions de la majorité en PCY et de la droite.

En faisant les efforts de mettre la fin à ce litige au sein du mouvement ouvrier yougoslave il se forme une vue affirmant qu'il est nécessaire de partager la Yougoslavie dans le but de liberation des peuples opprésés, en formant les etats nationaux indépendants.